

НЕМИС ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАРЖИМА ҚИЛИШДА УЧРАЙДИГАН АЙРИМ МУАММОЛАРГА ДОИР

Ўзбекистон давлат жахон тиллари университети
Роман-герман тиллари таржимашунослиги
кафедраси ўқитувчиси Э. Т. Жураев

Изоҳ: Немис тилидан таржима қилишда бир қатор қийинчиликлар мавжуд бўлиб, улар тилнинг грамматик тузилмаси, лексик кўпмаънолилиги ва маданий фарқлар билан боғлиқ. Немис тили ўзининг мураккаб сўз тартиби, қўшилмалар ва узун гаплари билан ажралиб туради, бу эса таржима жараёнини қийинлаштиради. Шунингдек, немис тилидаги идиомалар ва фразеологизмларни бошқа тилларга аниқ ва тўғри таржима қилиш ҳам катта маҳорат талаб қилади. Таржимондан нафақат тилни билиш, балки маданий контекстни тушуниш ва услубий хусусиятларни сақлаб қолиш талаб қилинади. Тўғри ва муваффақиятли таржима оригинал матннинг маъноси ва ҳиссий оҳангини аниқ етказиши керак.

Калит сўзлар: Немис тили, маданий фарқлар, таржима қилиш, муаммолар, таржимонлар, диалект.

Бир тилдан бошқа тилга таржима қилиш — бу фақатгина сўзларни механик равишда алмаштириш эмас, балки мантиқий тушунишни талаб қилувчи мураккаб жараёндир. Немис тилидан таржима қилишдаги муаммолар, унинг уникал грамматик структураси, бой лексик хазиналари ва маданий нюанслари сабабли айниқса актуал бўлиб қолади. Немис тили, кўплаб диалектлар ва хусусиятларга эга бўлгани учун таржимонлар учун кўшимча муаммолар яратади. Бундан ташқари, маданий контекстлардаги фарқлар матннинг нотўғри қабул қилиниши ва талқин қилинишига олиб келиши мумкин. Ушбу ишда биз немис тили билан ишлаганда таржимонлар дуч келадиган асосий муаммоларни, жумладан лексик муаммолар, грамматик хусусиятлар ва маданий аспектларни кўриб чиқамиз, шунингдек, уларни ҳал қилишнинг мумкин бўлган йўллари тақлиф қиламиз.

Бир тилдан иккинчи тилга таржима қилиш доимо муайян қийинчиликлар билан юзма-юз келади, айниқса немис тили каби ўзгача тузилмага, маданий хусусиятларга ва грамматик қоидаларга эга тиллар ҳақида гап кетганда. Немис тилидан ўзбек тилига (ёки бошқа тилларга) таржима жараёнида таржимон бир қатор лингвистик ва маданий муаммоларга дуч келади, бу эса эътибор, чуқур тушуниш ва ижодий ёндашувни талаб қилади.¹¹

¹¹ Илюшкина, М. Ю. Теория перевода: основные понятия и проблемы. Учебное пособие. Екатеринбург -2015, стр. 10.

1. Грамматик тузилманинг қийинчиликлари

Немис тилидан таржима қилишдаги асосий қийинчиликлардан бири унинг грамматик тузилмаси билан боғлиқ. Немис тили узун ва мураккаб боғловчи ҳамда бўйсунувчи гаплари билан машҳур бўлиб, уларни ўзбек тилига (ёки бошқа тилларга) таржима қилиш қийин бўлиши мумкин, чунки ўзбек тилида кўпроқ қисқа ва оддий гаплар афзал кўрилади.

• **Сўз тартиби.** Немис тилида сўзлар тартиби ўзбек тилидан сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин, айниқса бўйсунувчи гапларда, бунда феъл кўпинча гапнинг охирида туради. Масалан, „*Ich weiß, dass er gestern in der Stadt gewesen ist*“ гапи «Мен уни кеча шаҳарда бўлганини биламан» деб таржима қилинади, аммо сўзма-сўз таржима тушунчани чалғитиши мумкин: «Мен биламанки, у кеча шаҳарда бўлган».

• **Қўшимчалар ва артиклар.** Немис тилида от ва сифатларнинг қўшимчалари ҳамда артиклар тизими мавжуд бўлиб, улар жинс, сон ва келишикка боғлиқ. Бу ўзбек тилига таржима қилишда қийинчилик туғдиради, чунки ўзбек (рус тилида ҳам) тилида артиклар йўқ ва келишик тизими мавжуд бўлсада, бошқача ишлайди.

2. Маданий фарқлар

Немис ва ўзбек дунёси ўртасидаги маданий фарқлар ҳам таржима жараёнида катта аҳамиятга эга. Немис тилидаги кўплаб ифодалар, идиомалар ва метафоралар немис тилида сўзлашувчи давлатларнинг тарихи, анъаналари ва менталитети билан чамбарчас боғлиқ. Бундай ифодаларни бевосита таржима қилиш кўпинча имконсиз ёки маънони йўқотишга олиб келади.

Масалан, „*Ich drücke dir die Daumen*“ деган немис ифодаси сўзма-сўз «Мен сен учун катта бармоқларимни қисаман» деган маънони билдиради, аммо бу «Омад тилайман» деган маънони англатади.

3. Лексик кўпмаънолилик

Кўплаб немис сўзлари бир неча маъноларга эга бўлиб, тўғри маънони танлаш контекстга боғлиқ. Масалан, „*Schloß*“ сўзи ҳам «қалъа», ҳам «эшик қулфи» маъносини беради. Ёки „*fahren*“ („*бирор транспортда*) *бормоқ*, *кетмоқ*“; „*(машина) хайдамоқ*“; „*машинада олиб бориб қўймоқ*“ каби тушунчаларни беради. Бундай ҳолларда таржимон контекстни ҳисобга олиб, тўғри маънони танлаши керак.

Бундан ташқари, немис тилида кўплаб қўшма сўзлар мавжуд бўлиб, уларни таржима қилиш қийин бўлиши мумкин. Масалан, „*Donaudampfschiffahrtsgesellschaftskapitän*“ — Дунайдаги пароходчилик компаниясининг капитани деган маънони англатувчи қийин сўзлардан бири.



Бундай сўзларни таржима қилиш нафақат унинг қисмларини тушунишни, балки уларнинг маъносини тўғри етказишни ҳам талаб қилади.

4. Идиомалар ва фразеологизмлар

Идиомалар ва фразеологизмлар таржима қилишдаги энг мураккаб муаммолардан бири ҳисобланади, чунки улар камдан-кам ҳолларда сўзма-сўз таржима қилинади ва бошқа тилдаги киши томонидан қўшимча тушунтиришларсиз тушунилмайди. Масалан, „*etwas ausbaden müssen*“ ифодаси сўзма-сўз «бироз ювиниб олиш» деган маънони билдиради, аммо аслида бу «кимгадир жавобгар бўлиш» ёки «оқибатларини тортмоқ» деган маънони англатади.

Бундай ифодаларни тўғри таржима қилиш нафақат немис тилини билишни, балки улар қўлланиладиган контекстни чуқур тушунишни талаб қилади.

5. Феъллар спецификаси

Немис феъллари префиксларга эга бўлиши мумкин, улар феълнинг маъносини тубдан ўзгартиради. Масалан, „*nehmen*“ сўзи «олмоқ» деган маънони англатади, аммо префикслар билан у мутлақо бошқа маъноларга эга бўлиши мумкин: „*abnehmen*“ — «озмоқ, камаймоқ», „*annehmen*“ — «(қонун) қабул қилмоқ», „*aufnehmen*“ — «(бирор давлатни бирор ташкилотга) қабул қилмоқ» ва ҳоказо. Бундай феълларни тўғри таржима қилиш учун нафақат префикснинг маъносини тушуниш, балки контекстни ҳисобга олиш ҳам муҳим.

6. Услубий ва жанрли хусусиятлар

Немис тилидан илмий, техник ёки ҳуқуқий матнларни таржима қилиш махсус терминология ва услубга эътибор беришни талаб қилади. Немис тили жуда расмий ва аниқ бўлиши мумкин, бундай матнларни таржима қилишда уларнинг қатъий ва расмий услубини сақлаб қолишга алоҳида ёндашув керак. Масалан, юридик матнларда кўпинча узун ва қийин қўшма сўзлар мавжуд бўлиб, ўзбек тилида бундай сўзлар оғир эшитилиши мумкин. Бундай ҳолларда таржимон матнни қайта ишлаб, унинг мазмунини сақлаб, уни янада тушунарли ва раво қилиши керак.

7. Ҳиссий ва экспрессив ғоялар

Немис тили ҳис-туйғуларни ифодалашда жуда ихчам бўлиши мумкин, бу таржимада ҳис-туйғуларни бошқа тиллардаги ифодалаш мураккаблигини оширади. Масалан, „*doch*“ сўзи тўқнашув ёки тасдиқни юмшатиш учун ишлатилиши мумкин ва унинг ўзбек тилига аниқ таржимаси қийин бўлиши мумкин. Бундай вазиятларда таржимон қўшимча сўзлар ёки гапни қайта қуриш орқали немис нутқига хос бўлган ҳиссий ғояни етказиши керак.

Хулоса



Немис тилидан таржима қилиш мураккаб жараён бўлиб, таржимондан нафақат тилга оид кўникмалар, балки икки тилнинг маданий, ижтимоий ва услубий хусусиятларини чуқур тушуниши талаб қилинади. Ҳар бир тил жуфтлиги ўзига хос бўлиб, муваффақиятли таржима қилиш учун грамматик фарқлардан ташқари, икки тилнинг маданий хусусиятларини ҳам ҳисобга олиш зарур. Эслатиб ўтиш жоизки, яхши таржима бу фақат сўзларнинг сўзма-сўз кўчирмаси эмас, балки оригинал матннинг ғоясини ва услубини сақлаб, унинг маъноси ва ҳиссий оҳангини аниқ етказиб бериш қобилиятидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. **Винокуров, В. С.** *Основы теории перевода.* — Москва: Высшая школа, 1980.
2. **Найда, Юджин А.** *Теория и практика перевода.* — Москва: Прогресс, 1992.
3. **Комиссаров, В. Н.** *Современное переводоведение.* — Москва: Р. Валент, 2002.
4. **Илюшкина, М. Ю.** Теория перевода: основные понятия и проблемы. Учебное пособие. Екатеринбург, 2015. - 84 ст.
5. **Бархударов, Л. С.** *Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода.* — Москва: Международные отношения, 1975.
6. **Reiss, Katharina, Vermeer, Hans J.** *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie.* — Tübingen: Niemeyer, 1984.
7. **Newmark, Peter.** *A Textbook of Translation.* — London: Prentice Hall, 1988.